

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

Szerkesztőség,
hova a lap szellemi részét
illető minden küldemény
küldendő:
Nagy-Péterfia-utca 977.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Bem a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr. $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Főpapok hareza. *

II.

Első sorban bizalomra és egyetértésre van szükség a protestáns egyház s az államhatalom képviselői között az egyházpolitikai kérdésekben, mindaddig, míg a kormány nyíltan s férfiasan áll többször kijelentett s megerősített egyházpolitikai programja alapján. Nem azt jelenti ez, hogy minden protestáns ember legyen kormánypárti, — ki léphetne föl ily frivol és képtelen követeléssel? Csak arról van szó, hogy ne gyöngítsük a kormány akcióját minden áron való bizalmatlansággal e kérdésben, míg alapos reményünk lehet, hogy ígérete szerint e programmal akar állni, vagy bukni.

Nagy érdeklődéssel olvastam a református püspökök nyilatkozatát a kötelező polgári házasságot illetően, mely tudvalevőleg a kormány egyik főreformja. Mindenik kívánatosnak tartja, de nem *egyházi*, hanem *politikai* szempontból. Ez alapjában véve igaz s más körülmények közt az egyháznak nem előnyére, hanem hátrányára válnék, ha hatáskörét bármily tekintetben csökkentenék. De a mostani viszonyok mellett, az elkeresztelés és a polgári házasság kérdésében az állam s az egész magyar társadalom érdeke teljesen ugyanazonos a protestáns egyház érdekével, s ha azt mondjuk, politikai, állami szempontból feltétlenül kívánatos a kötelező polgári házasság, akkor azt is kimondtuk, hogy ugyanez a protestantizmus jól felfogott érdekből is kívánatos, sőt szükséges. Ép a protestáns egyház

fog a polgári házasság által legkevesebbet veszteni, sőt bizonyos tekintetben szigorúan egyházas szempontokból is nyerni fog vele, a mint már volt szerencsém ezt másutt — „A polgári házasság és a házassági biráskodás” című munkámban — kifejtetni, s még veszek reá alkaimat, de nyer különösen felekezeti és társadalmi tekintetben. Ugyanígy áll a dolog az egyházpolitikai program többi főbb részével: a zsidó recepczióval, mely humanisztikus és politikai szükségesség, a vallásszabadsággal és a polgári anyakönyvezéssel is.

Okvetlenül szükséges tehát az is, hogy ezeket a programpontokat, különösen a kötelező polgári házasságot, a polgári anyakönyvezést, őszintén, komolyan s egyértelműleg elfogadja a magyarországi protestáns egyház magyar része. Hogy a panszlavizmus hírében álló dunán innen ág. ev. egyházkerület püspöke az *egyházi házasság*, jobban mondva a mostani képtelen jogállapotok fentartása mellett nyilatkozott, ezt csak sajnálni lehet, de *Baltik* püspök ó-lutheránus álláspontjából könnyen megérthető. Hogy *Teutsch*, az erdélyi ág. ev. püspök egyházkerülete nevében ellene mondott a kormány egyházpolitikai programjának: ezt csodálni nem lehet, mert hiszen tudjuk, hogy ő a szász-néppárt s a pan-germán törekvések egyik szellemi vezére hazánkban s vajjon ennek a pártnak, melylyel az erdélyi szász lutheránus egyház azonosítja magát, áll-e érdekében a magyar állam erősödése? Már pedig hogy ama reformtervek szerencsés keresztülvitele esetében a magyar állam nagyot fog erősödni s egységesedni, az kétségtelen. De nekünk, *magyar protestánsoknak*, már ez is hatalmas érv a polgári házasság megvalósítása mellett. S ezt nem feledheti a szintén némi aggodalmakat tápláló *Ferencz József* unitárius püspök sem. Az unitárius egyház külsőleg igen nagyot veszít

* E cikk kéziratát már jó ideje be volt küldve, midőn Moesáry Lajos „A kulturharc legújabb stádiuma” cz. cikke a „Sárospataki Lapok” f. évi 3. számában megjelent, mely Schopperrel szemben szintén a büntető törv. 171., 172. §§-t kívánja alkalmaztatni. A két író nézetének emez összetalálkozása csak megerősíti nézetük helyességét.

az egyházi házassági biráskodás megszűnésével, bár az u. n. erdélyi házasságok s elválások eddig sem nagy dicsőségére váltak Európaszerte: pár száz kényszer-szülte prozelitái s veszít évenként, de annyit köszönhet e kis vallásfelekezett a magyar államnak, hogy ez áldozatot nem sajnálhatja, annál kevésbé, mert innen eredő nyeresége valóban nagyon kétes volt. Az, a mit egyik-másik püspökünk, mint a polgári házasság *conditio sine qua non*-ját hangsúlyozott: hogy a házasság felbonthatósága kimondassék az új állami házassági törvényben, annyira természetes, annyira magától érthető valami, hogy nem is képelem, mikép a kormány oly házassági javaslattal, melyből az hiányzik, elő merne állani. Ez nem csupán a protestáns felfogás szülötte, de a társadalmi rend és az erkölcsiség követelménye. Ha polgárilag szabályoztatnék a házasság, de úgy, hogy felbonthatlansága lenne megállapítva, ágytól és asztaltól való elválással, ez valóságos nemzeti szerencsétlenség volna s inkább folyjanak az elkeresztelések, inkább uralkodjék 7—8-féle egyházi házassági jog összevisszasága, mintsem a visszafelé fejlődés arasson ilyen diadalt a szabadelvűség köpenyegében.

S még kettőt ne feledjünk: *A polgári házasság nem is ellentéte az egyházinak.* Ritkán olvastam olyan tömör, okos fejtegetést e tárgyról, mint a milyen a Nagy Sándor lelkész úr czikke e Lap idei 1. számában: „Alkalmi gondolatok az egyházpolitikai kérdésekről“, hol oly találóan mondja, hogy az egyháznak a házasságok körül

nem a kötés és feloldás, hanem a *megáldás* az érdeke, s valamint a német polgári házassági törvényben ki van mondva, hogy a polgári egybekelés nem oldja fel a feleket az egyházi megáldás kötelezettsége alól, s ez csak oly esetben maradhat el, ha valamely okból az egyház képviselője megtagadja: épúgy kell a mi polgári házassági törvényünket is megalkotni, s akkor a polgári s egyházi házasság egymást szépen kiegészítik, illetve a polgárilag megkötött házasság egyházi jelleget is nyer.

A másik pedig, a mire föl akarom hívni a figyelmet, nem más, mint hogy a reform könnyebb megvalósítása érdekében, s azért, mert az államnak nem állhat érdekében a társadalom egy fontos s most is fölöttébb rosszul díjazott osztályát jövedelmének egy részétől megfosztani: az anyakönyvek elvesztése által származott jövedelemcsökkenésért a lelkészeket államsegély alakjában kell kárpótolni. A részletek megbeszélése nem ide tartozik.

Azonban a protestáns egyháznak s az államnak az ultramontanizmus elleni harcát ki kell szélesíteni, új és biztos fegyverekről gondoskodni, s e tekintetben kettőt tartok kívánatosnak.

Roppant rabszolgaság az, melyben az ultramontán katholicizmus tartja ez egyház tagjait — feltétlen lelkiismereti rabszolgaság. Lehetetlen, hogy a művelt, felvilágosult magyar katolikus világiak jelentékeny részének ez ellen kifogása ne lenne s ne tartaná magára meg-

✠ TÁRCZA. ✠

Augustin megtérése.

(Folytatás.)

Volt ekkor a birodalom minden, úgy kicsiny mint nagy városában néhány kiváló egyéniség, kik mindazon méltóság után törekedtek, a mely a decuriók, decemvirek s a flaménok hivatalával jár és a kik kötelesek voltak e megtiszteltetésért cserébe játékokat rendezni, ünnepeket tartani, épületeket emelni, mindenekelőtt pedig mindenki iránt nagylelkű lenni. Thagastében Romanianus játszotta e szerepet. Augustin mondja, hogy e kisvárosban csak róla beszéltek; neki kellett, bizonyára valami méltóságért, melyet ráruháztak, rendkívüli látványosságokról gondoskodni, mint a minő volt például a medve-viadal. Polgártársai viszont hálából a város kapuja fölé szép felíratot tettek, mely hirdesse a jövő nemzedéknek, hogy Thagaste városa ünnepélyes határozat által Romanianust védőjévé választotta. Patricius is egyik cliense volt s hozzá talán mint szegény apának több joga is volt, mint másnak, igénybe venni nagylelkűségét. Csakugyan tőle nyerte mindazon támogatást, a mire fia neveltetése végett szüksége volt. Augustin egész életében nagy hálával viseltetett iránta s később, midőn Romanianus

mindenkin segíteni akarva, maga is tönkrement, finoman talált utat és módot bebizonyítani neki azt.

A „*Confessiók*“ a legapróbb részletekig megismerteti velünk Augustin neveltetését. Ebben elbeszéli, hogy eleinte kárba veszett a fáradság, a mit tanítására fordítottak. Egészen el levén foglalva korának kedvteléseivel, nagyon szórakozott fülle hallgatta első tanítói leczkét, kik akkor is, mint ma, olvasni, írni, számolni tanítottak. A számolás mindenkifelett nagyon kellemetlennek tűnt föl előtte, s beszéli, hogy undorral ismételtette e gyűlöletes refraint: „Egy meg egy kettő, kettő meg kettő négy.“ Azután görögre akarták tanítani; mint a hogy ma a latinnal, ezzel kezdték akkor a komolyabb tanítást; de ezt se találta kelemesebbnek a számolásnál, nem is tudta soha, csak nagyon tökéletlenül. Ez az ő későbbi és sokoldalú munkásságánál pótolhatatlan hiány volt, melyet később nem egyszer keservesen meg kelle bánnia. Mennyit nyert volna szelleme, ha Plátót az eredeti szépségében olvashatja? A gyakran közepes fordításokban alig vehette ezt észre, legfeljebb csak képzelhette. Mindamellet, minél előbbre haladt a nyelvtani tanulmányokban, annál több kedvet kapott hozzá. Különösen a költészet gyönyörködtette; a legnagyobb élvezettel olvassatta Virgilt s később bűnvádként nyomták lelkét a könyvek, melyeket Didó halála miatt hullatott. A retorikát még inkább kedvelte, s ebben a gyakorlatok

alázónak azt a kiskorúságot, azt a feltétlen engedelmességet, melyet a saját hierarchiája tőle megkövetel. Lehetetlen, hogy meg ne undorodjunk attól a hatalomvágytól, mely betolakszik családi életébe, magánviszonyaiba, állami jogaiba s kötelességeibe, egész belső s külső világába, mely az Isten helyére a pápát s a papi hatalmat teszi. S mert a vatikáni zsinat óta jó római katolikus csak az lehet, ki ennek a megalázó rabszolgaságnak teljesen megadja magát: eljött az az idő talán hazánkban is, hol a lelkiismeret és a politikai meggyőződés szabadságát, a hazájukat, nemzetüket, a társadalom békéjét szerető műveltebb katolikusok Németország példájára szakítanak ezzel a pápális rendszerrel, mely az emberiség szerencsétlenségét képezi, s megalkotják a magyarországi ó-katolikus egyházat, vagy ha úgy tetszik, a magyar nemzeti katolikus egyházat. Ez lenne a mostani küzdelemnek legnagyobb, legmesszelebbi eredménye, az egyházi élet megújítása. Persze ily mozgalommal szemben az államtól csak annyit lehet várni, hogy jóindulattal legyen iránta, ne nehezítse, inkább könnyítse, mert neki kiváló haszna lesz belőle, épúgy, mint a társadalomnak is. De már a protestáns egyháznak kötelessége, hogy előkészítse, kezdeményezze, erkölcsileg és anyagilag gyámolítsa, mint Németországban is, ezt a második reformációt, mely nem oly gyökeres, nem oly mélyreható, mint az első, de az emberiségnek, ha diadalra juthat, szintén nagy üdvére válik. Talán sokan mosolyogni

fognak a fölött, hogy én oly felekezeti alakulást veszek tényezőnek, a minőről nálunk még szó sincs s mi protestánsok mit sem tehetünk, ha magok a katolikusok nem érzik ennek szükségét. Ám nagyon kellene az emberi lelkületben csalódnom, ha az ultramontán túlkapások, a jézsuíta-türelmetlenségnek elhatalmasodása rövid idő alatt meg nem érlelnék ezt a nagy kérdést.

Aztán nyilvánvaló, hogy a róm. kath. főpapság az államtól nyert óriás vagyónával az állam ellen él vissza; nyilvánvaló, hogy főképp az anyagiakban rejlő nagy hatalmát a társadalmi s felekezeti béke, sőt az alkotmány megbontására használja föl. Az állam tehát csak önmaga iránti kötelességét teljesíti, ha egész teljességében fölveti a kath. egyházi javak szekularizációjának kérdését s foganatosítja az 1848. 20. t.-cikket, mely midőn az egyházi szükségletek államilag való fedezését kimondotta, egyszerűsége értette s célozta az államtól eredt egyházi javak visszavételét is. A protestáns sajtónak, a protestáns érdekek képviselőinek pedig nézetem szerint kötelességük nagy arányú akció útján in optima forma fölvetni ezt a kérdést, irodalmilag tisztázni, a közönséget róla felvilágosítani s folyton felszínen tartani, sürgetni mindaddig, míg kellő megoldást nem nyer az ügy.

Magától érthető, hogy a protestáns papság akkor tesz igazán jó szolgálatot egyházunk s a szabadelvű haladás ügyének, ha nem lép ugyan a fanatikus agitáció ama gyűlöletes talajára, melyen a Schopper-féle püspökök által vezetett

alkalmával annyira kitűnt, hogy tanítói és tanulóársai csakhamar mint nagyreményű ifjúra tekintettek rá.

Ekkortájt Karthago iskoláit látogatta s mint maga mondja, a gyönyörök minden raja zibongott körülte. Karthago zajos és élvhajászó város volt, hol a tanulni ide jövő ifjúságnak ezer alkalmat nyílt a mulatásra. Itt még a pogány ünnepeket is megtartották. Az Istenanyának, vagy égi Szűznek, a phoeniciaiak Astartéjának ünnepi körmenetei vonultak át az utcákon és köztereken, eunuch papok, romlott nők, zenészek kíséretében, kik szerelmi dalokat énekeltek. Szenvedélyesen érdeklődtek a színház iránt, hová eljártak megtapsolni az erkölcstelen darabokat, melyek a nézők előtt az Olymp ledér történeteit adták elő. Augustin sem tudott a többinél jobban ellentállani ez izgalomnak s korának és vérmérsékletének egész hevével gyönyörnek adta magát. „Semmi sem tet-zett nekem — úgymond — csak szeretni és szerettetni.“ E rendetlenségek annyira rendesek voltak, hogy senki előtt se tűntek föl csudálatosnak, sőt úgy látszik, atyja titkon örült rajta. Egy ilyen pogánynak csak azon járt az esze, hogy felfedezze fiában az ébredő férfiaság nyomait, hogy aztán mentül hamarabb megházasítsa s ideje korán unokákat kapjon. A család barátai, még a keresztyének sem nagyon látszottak megbotránkozni az ifjúkori bolondságukon. „Hadd tegye — modták — nem keresztelkedett még meg.“

Csak Monika könyezett titokban s dorgálta annál szigorúbban. De látván, hogy nem igen figyel rá, s nagyon sem mervén zaklatni attól való félelmében, hogy akkor majd egyáltalában nem tud reá hatni, mérsékelte kéréseit, csak azt kötvén fia lelkére, hogy ne támaszson zavart a családokban és soha egy férjes nőt se térítsen le kötelessége útjáról.

Mindazonáltal ekkor, kicsapongásai közepett érte az első megrázkódás, mely kezdete volt megtérésének. Ez egy pogány irótól eredt. Ez időtájt egyedül a szónoklat képezte tanulmánya tárgyát; ennek szentelte azon órákat, melyeket az élvezektől ellopott. Valószínű tehát, hogy nem igen olvasgatott mást, csak olyan műveket, melyek a szónoklattanra vonatkoztak, midőn egy nap, nem tudhatni hogyan, Cicero bölcsészeti értekezése, „Hortensius“ akadt eléje. „Olvasván azt — így szól — úgy éreztem, hogy egész más ember leszek belőlem. Azok a hiú remények, melyek után idáig futottam, eltávoztak lelkemből s hihetetlen, milyen szenvedélyt éreztem magamban arra, hogy magam a bölcsesség kutatására szenteljem és hogy az által megszerezsem magamnak a halhatatlanságot. Fölkeltem, Uram, hogy hozzád térjek!“

(Folytatása következik.)

Boissier után francziából: *Décsi Lajos.*

római papság halad, de azért igyekeznek a népet a polgári házasság természete s kívánatos volta felől összejövetelek, tanácskozások, magánbeszélgetések útján fölvilágosítani s különösen szükség volna oly füzetekre, melyek ezt az intézményt igazi mivoltukban mutatnák be egyrészt a műveltebb osztályoknak, másrészt a népnek, mert az ultramontán papság és népies iratok fanatizálása még protestáns népünket is félrevezetheti.

Nem kétlem, hogy a világosság szelleme újra győzedelmeskedni fog a sötétség fölött, sőt bizton remélem, hogy a pápai s a klerikális hatalom túlkapásai végeredményben csak a szabadelvűség teljes diadalát mozdítják elő. De hatalmas, gazdag és a legerősebb emberi szenvedélyeket izgató ellenséggel van dolgunk. Tehát vigyázóknak, eszélyeseknek és óvatosoknak kellennünk, hogy még ideig-óráig tartó diadalt se engedjünk neki, mert az is évtizedekre vetheti vissza a protestantizmus, a haza s a felvilágosult haladás ügyét.

Dr. Bartha Béla.

Huhognak a sötétség baglyai. Még fenragyog a liberalismus napja, s már is rákezdték. — Ösztönszerűleg érzik az alkonyatot, — vagy azt tartják, hogy huhogástól beáll a nekik oly kedves éjszaka? Eddig is huhogtak ugyan, de csak sötét oduikban, meg a humoristicus „Magyar Állam“, a szemforgató „Religio“, a „Magyar Sion“ s a maszlaghintó Néplapok hasábjain. Ujabban azonban merészen előbuvnak s kiléptek a nyilvánosság elé. Dohos lapjaik penészszagú hasábjairól átfuvalt a lelki szegénység és korlátoltság fagyos szele a fővárosi, sőt a vidéki sajtó egyrészenek titkos műhelyébe, hozván magával vak tekintély-imádást, szenteskedő farizeuskodást, középkori szellemet és felvilágosodást, különleges lelkiismeretet és hazafiságot. — Hiába, az ujságoknak is élni kell; pedig sok az eszkimó, kevés a foka. Az arany nagy hatalom; már maczedóniai II. Fülöp idejében várakat lehetett bevenni vele, ha számárháton vitték is a vár alá. Azt még Dioletian megállapította, hogy a pénznek nincs bűze. Hogy lenne hát a papok pénzének? — Ha így halad a sajtó egy része a megkezdett úton, még megérjük, hogy dicshymnust fog zengeni a coelibatus jótékony hatásáról a közerkölcsiségre nézve. — Mielőtt azonban idáig eljutnánk, elégedjünk meg egyelőre azzal a kegyes felhívással s lelki épülést nyújtó, jámbor szózáttal, melylyel egyik vidéki clericalis lap (természetesen pártonkivüli, erős nemzeti párti színezettel) hasábjain valamely extasisba jött heczkáplán csalogatja együgyű juhocskaít Rómába, a pápa jubileumára. Ott nyertek erőt, hogy szívetekben éljen s lánggal égjen: „Isten, király, haza!“ — Nemde kedves? — Hogy Isten, még Rómában is Isten, hiszszük és tudjuk; habár egy ember bálványozása megzavarja is az ő tiszteletét. De hogy mikép erősödik a király és haza iránti tisztelet és szeretet Rómában, — sőt hogy fér össze a király és haza iránt tartozó kötelességgel az ultramontán tüntetés, mely az elvesztett, — hiszszük, hogy örökre elvesztett földi királyság visszaszerzése

széljából, nagy apparatussal a hármasszövetség, s így királyunk és hazánk ellen is insceniroztatik? — erre már csak az a sajátos hazafiság adhat feleletet. Mert az a bizonyos, érdeke szerint egyszer szűk; máskor tág lelkiösmeret bizonyosan erre a kérdésre is megtalálja a különleges hazafiság számára a megnyugtató feleletet. Előbb Róma, azután a haza!

TANÜGY.

Tanügyi tervezetek.

(Folytatás.)

A felsőbb tanulmányokra való előkészítés ügyét szolgálnák a nyelvek s a természettudományok. Tagadhatatlan, hogy a nyelvek tudása gazdag tárházat nyit fel az ifjú előtt, de az a bökkenő, hogy a középiskolai tanárok maguk bevallják, miként gyakorlatban levő nyelvtanítási módszerünkkel az iskolában nyelvet alaposan megtanítani nem lehet. Érdemes-e az életből nyolcz évet elvesztegetni oly tanulmányok kedvéért, a miknek eredménye hosszas kínlódás után is majdnem egyenlő a semmivel. Érdemes-e például a latin nyelvvél gyötörni akár hét éven keresztül, mint a miniszter contemplálja, az iskola összes növendéket, holott arra legfelebb azoknak lesz szükségök, a kik az ügyvédi, orvosi, papi pályán tudományosan akarják magokat képezni, a nagy többségnek, a ki erre nem vágyik, ezeken a pályákon sem lesz szüksége. De meg tudomásom szerint a papnövendékek akadémiái pályájuk alatt is megtanulják a zsidó nyelvet, miért ne lehetne ugyanezt tenni az egyetemen a tudományos pályára készülőkkel. A modern nyelvek közül kultiváljuk iskoláinkban azt, a mire hazai viszonyaink szempontjából szükségünk van, ha valaki mást akar tanulni, magán szorgalommal is megcselekedheti.

De ha ezek szerint sem a formális képzés, sem az általános műveltség nyújtása, sem az egyetemre való előkészítés nem képezheti a középiskola célját, mi lehet akkor az a cél, a mit e hosszú tanpálya elé tűzhetünk? Semmi egyéb, mint az, a mi végett az emberiség hosszú élet folyama alatt ismereteit gyűjtögette. Ez pedig nem egyéb mint az ismereteknek hasznosítása. Az ismeret arra való, hogy általa a természetet uralkodjunk, annak tüneményeit előnyünkre felhasználjuk s a múltban szenvedett káraink alapján a jövőt elkerülhessük. Az ember a múlt tapasztalatait okulva, sok bajtól, szenvedéstől óvhatja magát; ugyanannak s a belőle alakított tudománynak köszönhetjük, hogy ma egy közönséges munkás nagyobb kényelmet, jobblétet biztosíthat magának, mint az ősidőkben akár a király. Egyszóval a tudomány, az ismeret arravaló, hogy azt életpályánk tökéletesebbé, jobba, boldogabbá tételére felhasználjuk. Ha az ismeretnek hasznát nem vehetnők, semmi értelme sem volna annak, hogy gyűjtsük.

Az iskola az a hely, a hol a mások tapasztalatait ismeret, tudomány alakjában készen kapja a tanuló, hogy azt majdan jövő életpályáján hasznosítsa. Már az elemi iskolában azok a tantárgyak uralkodnak, a melyeknek a növendék későbbi életszakában hasznát veszi. A felsőbb iskolák szintén meghatározott életpályákra készítnek elő. Egyedül a középiskola nem készít elő semmire. Nyolcz évet elvesztegettünk az ifjúval életének legszebb szakától a fentebb említett fantasztikus célok kergetésében, holott nagyon jól fel-

használhatók ezen időt arra, hogy ha már a felsőbb iskolákban megtanul szakember lenni; itt tanulja meg azokat az ismereteket, a melyekre mint embernek szüksége lesz, a melyeket mint ember életpályájának czélszerű használhatása szempontjából nem nélkülözhet.

Ime, szerintem a középiskolának ez volna hivatása: nyujtsa azokat az ismereteket, a melyek az embernek, mint egyénnek, mint családtagnak, mint állampolgárnak szükségesek, nélkülözhetetlenek. Mind ezen tudnivalókkal az iskola eddigelé semmit, vagy csak nagyon keveset gondolt; pedig semminemű ismeret nem születik velünk. Ez az oka, hogy a mire erőnk, egészségünk, életünk óvása, mentése, kímélése titkát a magunk kárán megtanuljuk, akkorára bennök, meglehet, pótolhatatlan károkat szenvedtünk. A családi állapot is rendes hivatása az embernek. S ime gyermekeik nevelését megkezdik, sőt tán be is végzik a szülék a nélkül, hogy a nevelésről csak egy mákszemnyi fogalmuk is volna. Demokratikus korunkban minden polgár befoly az állam igazgatására: s a szavazó urnánál a nélkül dönt a polgár, hogy csak sejtene is, mit miért cselekszik. Nemde sok bajtól menekülnének az egyesek, a családok, sőt maga a haza, ha minden ember némi ismeretekkel láttatnék el a végből, hogy tudja, miként mint egyénnek, mint családtagnak, mint állampolgárnak, mit s miként kell cselekednie. Ezt pedig a középiskola nyolcz évi folyama alatt bőven megtehetné, sőt maradna ideje az élet pihenő óráira való s eddigelé annyira dédelgetett irodalmi oktatás céljaira is.

De ha ezt a czélt tűznők a középiskola elé, nagyon természetes, hogy a benne eddig tanított tantárgyakat, úgy szólván változtatás nélkül, az egységes középiskolában nem tarthatnók meg. Úgy a tantárgyakat, mint a tanmenetet ezen czél szempontjából kellene összeválogatni s egymásutánjokat megállapítani. Ezt a kis fáradságot az említettük nagy czél azonban megérdemelné. Ha illetéknép rendeznők be a középiskolát, akkor valóban azzá lenne, a minek hivatása szerint lennie kellene, t. i. *magistra vitae*: az élet tanító mestere.

Más oldalról azokat a czélokat sem kockáztatnók, a mik után a mostani középiskola törekszik, mert ily czéllal összeállított tantárgyak ép úgy, sőt jobban fejtenék az elmét, mint a mostaniak, sőt a felsőbb tudományok hallgatására is kellő előkészülettel menne az, a ki az egyénnek, családtagnak és polgárnak nélkülözhetetlen ismereteket előzőleg elsajátította.

Hogy e változtatás nagy fordulatot jelentene a tanügy terén: azt tartózkodás nélkül elismerem. De hogy javítaná is a helyzetet, azt az egységes középiskola megalkotóinak kellene elismerniök. Ilyen javítás eszközése végett érdemes volna változtatni középiskoláink állapotán: a mostani tervezgetés azonban csak foltozgatás; marad mellette minden a régi.

Mind a mellett nem remélem, hogy szavam az egységes középiskola munkásainál meghallgatásra talál. Majd ha a külföld így rendezi be iskoláit: mi is utána megyünk. Ám azért elmondtam véleményemet, hátha ezzel is úgy járnék, mint a görög nyelv kiküszöbölésének ügyével. Mikor ugyanis 1881-ben a debreczeni ref. zsinaton a görög nyelv kiküszöbölését indítványoztam, csak a boldogult Hegedüs László pártolta felszólalásával véleményemet, a nagy többség lehetetlennek, kivihetetlennek nyilvánította. Nemde azért néhány év múlva maga az állami törvényhozás megvalósította?! Hátha ezzel is úgy leszek. A magot el kell vetnünk, ha azt akarjuk, hogy gyümölcs érlelődjék belőle.

(Vége köv.)

Dr. Öreg János.

Tiszántuli ev. ref. gymnásiumaink az 1891/92 tanévi értesítők alapján.

Ref. gymnásiumok keletkezésére a legtöbb alapfeltételt kétségtelenül egyházkerületünk nyujtotta. Itt volt egyrészt a legtöbb népes és vagyonos egyházközség és város; itt volt másrészt az üldöztetés napjaiban is kiválóan szerencsés debreczeni anyaiskola, melyből, mint szellemi gyúpontról, tanrendszer, tanítási módszer, tankönyvek és lelkes tanítók útján messze szétáradtak a prot. műveltség és tudomány világosságot keltő sugarai. És valóban még a XVIII-ik század folyamán alig van egyházkerületünkben népesebb és vagyonosabb hajdú, kun és alföldi mezőváros, melynek fiúiskolája a debreczeni alma mater részgymnásiumává, u. n. particulájává ne növekedett volna. Viszont a népes egyházközségek összezsugorodása, a városok hanyattatása és szegényedése, az anyaiskola befolyásának gyengülése itt vonták magok után első sorban s legnagyobb mértékben a particulák tengődését, kimerülését és végkinlódását. Ezen particuláknak még újabb időkben is emlegetett helyi érdekű hasznai, hogy t. i. az anyaiskola alsó osztályai népességének levezető csatornái voltak és hogy a vidék szegénysorsú tanulója olcsón és könnyen mindaddig otthon tanulhatott, míg felnöttebb korában elhelyeztetéséről és ellátásáról könnyebben lehetett gondoskodni, nem lehettek elégségesek arra, hogy e tanintézeteknek, mint gymnásiumoknak, több tekintetben tapasztalhatott gyöngeségök mellett létjogosultságot biztosítsanak. El kellett esniök főleg oly korban, midőn a középiskoláknak önálló, tudományosabb és egyetemes érdekek szolgálatát tűzték ki célul.

Egyházkerületünknek csak a mult század végétől hét ilyen intézet (Kálló, Makó, Várad, Derecske, Szoboszló, Szalonta, Szentés) pusztulását kellene fájlnia, ha anyagi és szellemi erőinek koncentrálását a megmaradtak megmentésére és szervezésére épen e veszteség révén nem remélhetné. Hogy pedig reméli és buzgón munkálja, arról bizonyoságot tesznek az alább ismertendő értesítők, melyeket jóakaró észrevételek kíséretében együttesen bemutatni azért látunk czélszerűnek, hogy egyházkerületünk áldozatkész közönsége épen most, egy sokat ígérő fejlődés stádiumában, teljesen tájékozva legyen középiskolái felől, s az azokat ért, bár ma már ritkább, méltatlan vádak, kicsinylő felfogást s nagyuri lenézést kellő értéke szerint tudja mérlegelni; másrészt azonban a felismert s tagadhatatlanul létező hiányok eltüntetését, a törvény betöltését olyannak tartsa, melynek elhanyagolása pusztulással jár, teljesítése pedig egyenlő a haladással: a protestantizmus lételevel.

Egyházkerületünk az egyetemes ref. egyház 27 gymnásiuma között (a 28-ik egyesült prot. Rimaszombat) ez idő szerint 10 intézettel szerepel, mely szám az előző évihez képest változatlan s még mindig elég tekintélyes s körülbelül megfelel egyházkerületünk népességének, akár a többi egyházkerületekkel, akár az egész állammal állítjuk párhuzamba. Jelentékenyebb változások álltak be e gymnástumok fokozatában, a mennyiben az osztályok száma Szathmáron egygyel, hol a VIII-ik osztály nyílt meg, és Nánáson kettővel emelkedett. Ez utóbbi helyen az V-ik osztály magánjellegűből nyilvánossá lett és a VI. osztály is felállított. Fokozat szerint tehát van: 6 csonka u. m. egy (Karczag) IV. oszt; öt (Böszörmény, Nánás, Kisujszállás, Mezőtur, Békés) VI. osztályú; és négy teljes (Sziget, Szatmár, Debreczen, Vásárhely) gymnásiumunk.

Egy idő óta, mintegy 1886. óta már mind a 10 intézet

ad évi Értesítőt. Ez Értesítők tartalmasságuk, berendezésük, továbbá az adatok több oldalú feltüntetése és helyesebb csoportosítása által évről-évre hűbb, tisztább és megbízhatóbb képet nyújtanak iskoláinkról, különösen el lehet ezt mondani a múlt 91/92 tanévi értesítőkről.

Első sorban is haladás jele, hogy a legtöbb Értesítő élén a szokásos visszaptlantások helyett csinos Emlékbeszédeket vagy Értekezéseket találunk, kivételt csak Mezőtúr és Nánás képez. Emlékbeszédeket Sziget és Békés közöl, melyeket a koronázási ünnepély alkalmából amott Dobay S., itt Séllei P. tartottak, lelkesen, hazafias buzgósággal s emelkedett szellemben méltatva a szent koronának és a koronázásnak magasztos jelentőségét.

Nem kisebb figyelemre méltó székfoglaló értekezésekkel találkozunk a szatmári és debreczeni értesítőkben. Mindkettő a magyar irodalmi disciplina köréből meríti tárgyát: Kulcsár E. Arany elbeszélő irányát tünteti fel a Keveháza cz. költemény elemzésén szép, magyaros nyelvezettel; Mátray L. szatmári tanár pedig „A magyar dráma legrégebb nyomairól” értekezik világos, értelmes és élénk előadásban. Erdeme a tárgyválasztás is, melylyel nem csak a protestánsokra általában, hanem magára Szatmárra is érdekes vonatkozással van. Csekélység ugyan, de szerzőnek mégis figyelmébe ajánljuk, hogy kalvinista ember sem kiejtésben sem írásban *keresztény*-t nem használ.

A kisujszállási értesítőben Benő J. kritikailag ismerteti Kazinczy F.-nek „A természet ekonomiaja” cz. fogságban irt s eddig ismeretlen kéziratát, melyet egy ottani ismerősénél ő fedezett fel. Dr. Major Károlynak egy lendületes s magas aesthetikai értekezése díszíti a hmvásárhelyi értesítőt. A költői képzelemről beszél, kutatva a képzelem munkáját a szellemi élet fejlődésének minden munkájában, erkölcsi világunk nemesítésében, kedélyünk, lelkünk egyensúlyának fentartásában, a világ-, és magyarirodalom lángszelleminek bőven idézett eszméiben s általában a költészetben.

A h.-bösörmei értesítőben Perényi Vilmos ismerteti népszerűen és érdekesen az Időzónát. Mindenesetre iskolai értesítőben is alkalmasabb tárgy, mint a karczagi gymnasiumé, hol „Szabadelvű röpiratok a forradalom előtt” czimmal egy 78 (!) lapos hosszú lélekzetű historiai értekezést olvasunk a francia forradalom előzményeiről. Absolute az értekezés ellen nincs kifogásunk, „Sed nunc non erat his locus” elmondhatjuk rá Horatiussal. Egy négy oszt. gymnasiumnak sem tanulóival, sem tananyagával, sem közönségével ilyen tárgy vonatkozásba nem hozható, terjedelme pedig túllépi az iskolai értesítők keretét.

Az Értesítők többi tartalmát kivétel nélkül a tanév története néhol igazgatói jelentés alakjában, a tanintézet kormányzatának, szellemi állapotának, anyagi gyarapodásának, különféle adatok összeállítása és csoportosításának feltüntetése, statisztikai táblázatok teszik ki, s e tekintetben alig állíthatnánk csak egyről is, hogy nem kimerítő és nem kellő gonddal készült. — És mégis a ki együttesen bizonyos czéllal böngészzi ez Értesítők lapjait és adatait, nem egyben szívesen mellőzne némely felesleges, — vagy elhelyezne nem kellő helyen álló adatot; másrészt úgy az szerkesztésben, mint a személyi és tárgyi kimutatásokban, az adatok csoportosításában stb. kénytelen oly hiányokat is constatalni, melyek a jó Értesítőnek mellőzhetlen kellékei, s lehet, hogy apróságok, de a tisztánlátáshoz, a minden oldalú tájékoztatáshoz elkerülhetlenül szükségesek. Így pl. nem ad tárgymutatót Sziget, Bösörmei, Nánás és Vásárhely,

e miatt kétségtelenül adataik összkutatása hosszadalmas, időrabló. A hűség és őszinteség rovására esik, midőn egy pár Értesítő nem emeli ki a tanárok jellegét vagy képesítését: rendes, okleveles, helyettes stb. tehát belőlök ez irányban a törvény 32. §-nak betartását constatalni alig lehet. Ugyanez áll a vallástanárok kimutatására nézve is. Leghelyesebben jár a tanári személyzet kimutatásában Szatmár, azon megjegyzéssel, hogy a tanárkodási évek számát általában (nemcsak az illető intézetnél töltött éveket) Debreczen, Vásárhely stb. szerint czélszerűbb adni, sőt csakis így bír jelentőséggel ez adat. Értesítőinkből általában hiányzik a tanárok társadalmi szereplésének s irodalmi működésének kimutatása. A mily kicsinyes hiúságnak tartjuk pl. a tartalékos hadnagy rang kimutatását, vagy egy pár helyi lapba irt karczolat felemlítését, épen oly komolyan szeretnők tanárainknak az egyházi, társadalmi, közművelődési téren való szereplését vagy a szaktudományi irodalomban való részvételét látni. Az első a tanároknak a társadalomban való hatását, a második a testület tudományos szellemét tárja elénk. Mindkettőnek munkálása tanárokhöz illő komoly feladat.

A mily kívánatos továbbá főgymnasiumoknál a felsőbb osztályok magyar dolgozatainak (Sziget és Vásárhely módjára) tételek szerint való közlése; ép oly felesleges jóakarát az irodalomtörténeti pensusnak szakaszok szerint való részletezése. (Szathmár) Különben a tananyag kimutatásában egyáltalában hiányzik az egyöntetűség. Tulságosan részletes Karczag, Kisujszállás, Békés, Sziget, jó uton jár Vásárhely, Mezőtúr, különösen Bösörmei, Debreczen ingadozó. Sőt egy ugyanazon Értesítőben sem találunk arányosságot az egyes tantárgyak kimutatásában.

Egyikből többet kapunk az elégnél, a másik szófukar. Nagyobb baj az a jelenség, mely szintén előfordul, hogy pl. a nyelvi tantárgyakban egy ugyanazon Értesítőben ugyanazon fogalomra különböző műszavakkal találkozunk. Akaratlan bár, de őszinte feltárása ama bábeli zűrzavarnak, mely a nyelvek tanításában tényleg nralkodhatik s mely annyira megszokott lehet, hogy rajta az igazgatók észrevétel nélkül átesnek.

Több megjegyzésre nyujt alkalmat a tanulók statisztikája. Ha valahol, itt még egyszer szembeszökő az egyöntetűség hiánya. Ime a tarka kép! 8 intézet közli a tanulók névsorával kapcsolatosan az érdemsorozatot is. Szerintünk helyesen. Azonban míg egy (Debreczen) az érdemsorozatos névsorban megelégszik a puszta névvel, addig sokkal helyesebben 6 értesítő a név után a választ is kimutatja, sőt Kisujszállás és Békés teljesen felesleges munkát is végeznek, a mennyiben e helyen nincs szükség sem a tanuló születési éve sem szülőhelyének kiténtetésére. Ezek az általános táblázatba valók.

Az egyes tanulók érdemsorozatát tantárgyak szerint helyese nyilvánosságra hozni, a felől paedagogiai szempontból lehet vitatkozni, de jó Értesítő szempontjából csak egy a helyes, hogy t. i. az előmenetelnek egyéneként és tantárgyanként való kimutatása az intézet tudományos és erkölcsi szellemének legmegbízhatóbb tükre. Abban, hogy a szorgalmat is klasszifikálja, egyedül áll Vásárhely; az írásbeliek külalakját pedig Kisujszállás és Karczag osztályozzák.

Jövöre mindakettő bátran elmaradhat, főleg azért, mert feltüntetéseket ez idő szerint semmiféle rendtartás nem követeli, a szorgalmat pedig különben is 100 eset közül 90-ben az előmenetel mutatja.

Legtöbb eltérést mutatnak a tanulók statisztikájá-

ban Sziget és Szathmár. Itt csak a tanulók névsorát leljük fel a vallás, szül. év és hely megnevezésével; a tanulásban tett előmenetelt osztályonként és összesen általánosságban egy táblás kimutatás tünteti ki. E táblázat becsét az eredménynek osztályonként való általános feltüntetése kétségtelenül emeli: de az érdemsorozat elmaradásáért így sem nyújt kárpótlást. Az általános osztályzat összegezését elfeledi Tur, nem szabályszerűen mutatja ki Békés, a mennyiben általános jeles, jó stb. helyett haladó, javító és ismétlőkről beszél.

Midőn áttérnénk az adatok ismertetésére, egy lényeges hiányról kell még említést tennünk. Ez a műlasztások statisztikája, melyet csak 3 értesítőben találunk u. m. Karezag, Nánás és Szatmáréban. Még Szigeten is hiányzik, pedig itt két kizáró fegyelmi esetben épen óraműlasztás volt az oka.

(Folyt. köv.)

Sinka Sándor.

Adatok a debreczeni ev. ref. főiskola köréből.

A „Sárospataki Lapok“ 1893. évi 2-ik számában, Buza János s.-pataki tanár „Megérdemljük-e a gúnyolást?“ című figyelemre méltó tanulmányában a magyarországi ev. ref. közép- és felső iskolák növendékei által élvezett iskolai jótétemények összegét, — régebbi számításai alapján, — évenkénti 102,000 frtra teszi. Ezen adatok fölmerülése alkalmából érdekesnek találjuk kimutatni, hogy ama 102,000 frtnyi összegben mily summával szerepel a debreczeni ev. ref. főiskola. Adataink az 1891/2-iki iskolai évről valók.

1. *Tandíj-kedvezmény:* 75 hittanhallgató 1011 frt, 59 joghallgató 627 frt, — 115 tanítóképezdési tanuló 1950 frt, — 234 gymnasiumi tanuló 2627 frt 50 kr., — összesen tehát 483 főiskolai tanuló 6215 frt 50 krnyi tandíjkedvezményben részesült. Minthogy a beírt főiskolai tanulók összes száma 971 volt: a tanuló ifjúságnak, — egy pár híján, — épen fele részesült tandíjkedvezményben. — Megjegyezzük, hogy a hittanhallgatók legfeljebb féltandíjat fizetnek, a tanítóképezdészek pedig mindnyájan tandíjmentesek.

2. *Lakás:* 38 hittanhallgató 1095 frt, — 37 joghallgató 1020 frt, — 70 képezdész 1995 frt, — 104 gymnasiumi növendék 3015 frt, — összesen 249 bentlakó főiskolai tanuló 7125 frtnyi segélyt nyert.

3. *Tápinlézeti kedvezmény.* E címen 39 hittanhallgató 1678 frt, — 38 joghallgató 1390 frt, — 67 képezdész 2273 frt 35 kr., — 83 gymnasiumi növendék 2840 frt 57 kr., — és így összesen 227 főiskolai növendék 8181 frt 92 krnyi segélyben részesült.

4. *Legécciókból nyert segély:* 73 hittanhallgató 7124 frt, — 51 joghallgató 2499 frt 44 kr., — 25 képezdész 652 frt, — 23 gymnasiumi növendék 555 frt, — tehát összesen 172 főiskolai tanuló 10,830 frt 44 krnyi segélyt nyert.

5. *Szupplikációból* 14 hittanhallgató 57 frt 39 krnyi segélyt hozott magával haza.

6. *Temetési szolgálatokért* 114 képezdész 2244 frt 23 krnyi illetményben részesült.

7. *Ösztöndíjak.* E címen 35 hittanhallgató 1966 frt 16 kr., — 35 joghallgató 1063 frt 95 kr., — 9 képezdész 335 frt, — 100 gymnasiumi tanuló 6152 frt, — és így összesen 179 főiskolai tanuló 9517 frt 11 krnyi jótéteményt élvezett.

8. *Pályadíjakból* nyert 8 hittanhallgató 198 frtot, — 9 joghallgató 173 frt 20 krt, — 3 gymnasiumi növendék 89 frt 50 krt, — és így összesen 20 főiskolai tanuló 460 frt 70 krt.

9. *Szénior-, köztanítók-, múzeumi segédek illetménye.* E címen 7 hittanhallgató 2139 frt 20 kr., — 1 képezdész 400 frt, — tehát együtt 8 főiskolai tanuló 2539 frt 20 krnyi jövedelmet élvezett.

10. Az „*Andaházi Szilágyi*“ nevelő intézetben elhelyezett 12 gymnasiumi tanuló által élvezett jótétemények összege 4752 frt.

Ezen adatokból láthatólag a hittani akadémiám beírt 75 hallgató 15,268 frt 75 kr., — a jogakadémián beírt 132 hallgató közül 79 összesen 6773 frt 59 kr., — a tanítóképezdési beírt 115 tanuló 9849 frt 58 kr., — a gymnasiumban beírt 649 tanuló közül 294 összesen 20,031 frt 57 kr., — tehát 971 beírt főiskolai tanuló közül 563 összesen 51,923 frt 49 krnyi iskolai jótéteményben részesült.

Ha az itt kiténtetett összegeken felül számításba vesszük, hogy az „Ercsey Klára“ és a „Kendeffy“-alapból évi 93 frt fordítatik könyvjutalomra, — a „Szondy—Kenessey“ alapítványból pedig ruhával való segélyre évi 60 frt, — a „Nagy József“ énekkari alapból az énekkar tagjainak segélyezésére évi 63 frt 34 kr., — melyekkel együtt a főiskolai tanulók évi jótéteményeinek összege 52,139 frt 83 kr-ra emelkedik; és ha végül figyelembe vesszük, hogy a „Saápi-Böszörményi alap“ — mely jelenleg mintegy 800 frt jövedelmet ad, — és a „Miklóssy Mózes alap“, — mely körülbelül 35,000 frtnyi értéket képvisel, — már a közel jövőben megkezdheti a tanuló ifjúság segélyezését, melyekhez járul még annak idejében a „Soltra Alajos“-féle ösztöndíj-alap 20,000 frt tőkével: úgy fogalmat alkothatunk magunknak hitsorsosaink buzgó áldozatkészségéről, mely lehetővé teszi, hogy még a legszegényebb ifjú is keresztül küzdhesse magát a tanulói pálya nehézségein.

—s.

Felhívás a nem állami tanárokhöz.

Abban a már több mint egy év óta folyó küzdelemben, melyet az állami középiskolai tanárok folytatnak anyagi helyzetük javítása érdekében s még inkább társadalmi állásuk szándékolt megaláztatása ellen, ha egyébre nem, legalább azon biztató, sőt lelkesítő tényre hivatkozhatunk, hogy soha a magyar tanárságban a testületi szellem oly egyértelműen, oly hathatósan meg nem mozdult, mint ez alkalommal.

Különösen jól esett látnunk, hogy a községi és felekezeti tanártestületek egy része rögtön észrevette az állami tanárokat fenyegető csapásban a maga vezedelmét is; fölfogta, hogy az állami tanárok anyagi és erkölcsi elismerésétől függ a saját anyagi és erkölcsi elismertetése; belátta, hogy az állami tanárok degradációja, a tisztviselők IX., vagyis harmadik utolsó osztályába való beosztásuk okvetlenül maga után vonja, illetve magával sülyesíti a nem állami tanárok társadalmi állását is.

Csak a legnemesebb testületi érzés, csak a saját leghelyesebben felfogott érdek vezette tehát a pozsonyi, a sopronyi, a kolozsvári és gyulafehérvári rom. kath., ág. ev., ev. ref. és unitárius középiskolák tanárait, midőn csatlakoztak az országos tanáregyesület memorandumában és kivált a vidéki állami tanárok kongresszusán kifejezett azon tiltakozáshoz, hogy ne sorozzák a tanárságot semmiféle rangosztályba, kivált ne a kvalifikációját arculcsapó IX. rangosztályba.

E felekezeti tanártestületek azonban csak csekély töredékét teszik az összes nem állami tanároknak; példájukat a többieknek is követni kellene, már csak azért

is, mivel községi és felekezeti tanárok anyagi helyzetének javításáért az állami tanárok buzgólkodtak leginkább és a nem állami tanárok részére felállítandó országos nyugdíjintézetet is állami tanárok sürgették legtöbbször.

Álljanak elő tehát az összes községi és felekezeti tanártestületek, egyenkint vagy csoportokban, álljon elő a piaristák, a benecések, a premontristák nagy tekintélyű szerzete, álljon elő a számos tagot számláló tiszántúli ev. ref. tanáregyesület, álljanak elő a sárospataki, a nagy-enyedi, a pápai kollégiumok tekintélyes tanártestületei, álljanak elő az erdélyi róm. kath. státus és a szászok tanárkarai, álljanak elő az elsőrangú intézetekhez sorozható fővárosi reáliskolák és a többi községi középiskolák: emeljék fel intő szavukat a rangosztályozás, a hazai tanügyet fenyegető ezen veszély ellen és főképp tiltakozzanak a tanárság legnagyobb részének a IX. rangosztályba kárhoztatása, a tanári állásnak ezen erkölcsi megalázása ellen.

Az utolsó óra hí tette; s talán épen az utolsó órának kérő és kiáltó szózata hatol be a kormány és törvényhozás füleibe.

Kardos Albert,
állami tanár.

IRODALOM.

A mosolygó bírálónak.

A Debreczeni Ellenőrben ismertetvén Kardos Albert a helybeli tanintézetek értesítőit, szíves figyelmére méltatta az én székkfogaló értekezésemet is. Bizonyítás nélkül megjegyezte rá, hogy Arany János Keveháza cz. költeményét alapjában hibásan fogtam fel. Miután pedig egy fővárosi folyóiratot is boldogított ugyanarra vonatkozó megjegyzéseivel, már van szerencsém ismerni azt a „hibás felfogást.“ Ezt óhajtom a t. szerkesztőség szíves engedelméből néhány szóval itt megvilágítani.

Mint az alábbiakból ki fog tűnni, K. A. úrnak alapos oka volt arra, hogy oly folyóiratot válasszon, melyből minden ellenbírálót ki van zárva. Nem is válasszolnék ártatlan vélekedéseire, ha bizonyos elvi kérdésekről nem volna szó. Ilyen mindjárt az, hogy én amaz értekezésemben Keveháza alapján Arany *elbeszélő* stílusáról szólok, bírálóm pedig folyton azt állítgatja, hogy a költeményt hibásan fogom fel. Talán hogy Keveháza nem is elbeszélő mű? Lássuk csak. Szerinte az „összesen harmincznyolcz rövid srófából álló balladaszerű, lyrai formájú elbeszélés.“ Ebből először is jellemző K. A. esztetikai számbavehetőségére, hogy araszszal méri a költői műfajokat. Aztán ismer ő „lyrai formájú“ elbeszélést is, pedig azt hinnők, hogy csak trombitaformájú van. De tréfán kívül eddig úgy tudtuk, hogy nem a *forma*, hanem a *tartalom* alapján szokás a költői műfajokat megkülönböztetni. Ime, mily tévedésben valánk! Bírálóm azonban annyira beleszeretett kedves formájába, hogy Keveházát ujjal is balladaszerű költeménynek mondja. Persze mit neki Beóthy Zsolt, a ki irodalomtörténetében azt meri állítani, hogy tulajdonkép kisedes éposz? Hogy is lehet éposznak tartani egy 38 trófás költeményt?

S ily megbicsaklott logikával s csökevény tudománnyal folytatja megjegyzéseit. Csak effajta kritikus: sal történhet meg az a galiba is, hogy maga czáfolja meg magát. Szerinte nem tudtam, hogy egy hún énekes

énekli Keveházát. Kardos úr azonban annyi következetességgel nincs megáldva, hogy legalább a saját vádját meg ne döntené. Ebben pedig ugyancsak dicséretes eredménnyel működik, mikor gúnyos vádja után nyomban értekezésem következő helyét idézi: Arany „a cselekvést az *énkes* szemléletének tárgyává teszi stb.“ Hát igenis ott van Arany énekese, nem szorult arra, hogy Kardos A. fedezze föl; de épen csak annyi köze van a költő elbeszélő stílusához, mint Liszt Ferencz zene-műveivel a pércsi primásnak. Nem így áll a dolog bírálóm eszejárása szerint. Ő így elméskedik: „Valóságos komikus hatást tesz ránk a szerző (már mint én), midőn a hún énekes helyett folyton Aranyt emlegeti.“ Ez a kijelentés pedig nem komikus, hanem szálnalmas, mert e szerint ama „lyrai formájú“ elbeszélésnek tulajdonkép az a hún énekes a szerzője s Arany — mai nap már nem szokatlan uton — csak tőle compilálta. Nem is szabad tehát másról, mint Hábor stílusáról beszélni. Ez eddig ismeretlen remekírónk fölfedezésének dicsősége tisztán bírálómra illeti. Senki se vitathatja el tőle. Különben Hábor meg is érdemelte, hogy kikerüljön az éj homályából, mert élő tanuként bizonyítja, hogy *ma* is látja az égborulást (Borulni látom az eget.) s közkívánatra *ma* is eljátsza egy személyben a czezumóri ütközetet — és mi csak bámulunk ezen a harmincznyolcz-araszos bölcseségen! Szemünk, szánk eláll, hogy van olyan okleveles tanár, a ki a költői műfogásokat, magát a stílust a műben szereplő személytől származtatja! Hogy Arany így elvesztette Keveházát, még hagyján; maradt neki elég; de a színműköltők ugyancsak görbén néznének az elméletre, mely szerint az ő stílusukról szólni egyáltalában képtelenség, minthogy műveikben csakis a szereplő személyek beszélnek. Hogy is irhatott tehát Gregus Ágost Shakespeare stílusáról? Ime ide vezet az a logikai lépcső, melyen az én kedves bírálóm oly mosolyogva bukdácsol. Hogy a jóságos isten tartsa meg a jövő nemzedék okulására is!

Sikerült magáról megbizonyítania, hogy a poétikának abc-jével sincs tisztában, da azért ő emleget tájékozatlanságot. Eszejárásáról ítélni immár a t. olvasó, de azért ő mosolyogva teszi megjegyzéseit s annyit, de annyit mosolyog, hogy figyelmes olvasó előtt épen a mosolygása tűnik fel. Jellemzően hivatkozik a Debreczeni cz. lapban megjelent tréfás parbeszédre is. Erre vonatkozólag a következő sorokat kaptam: Nyilatkozat. Az a Matolcs, ki Keveháza érdemében Arany Jánossal vitakozott, az én testvéröcsém. Vele együtt néztük a czezumóri ütközetet — ha láttuk volna — ama bizonyos cseresznyefáról. Így hát épen annyi köze van Keveházához, mint nekem. A ki mindazáltal igazolni tudná, hogy engem több illet belőle, annak a számára félre-raktam a — cseresznyemagot. Tisztelettel Hábor X. (Saját keze keresztvonása.)

Az egészről pedig az a tanulság, hogy némely kritikusra szinte isten csapása, hogy megtanították betűt vetni.

Kulcsár Endre.

Gyakorlati biblimagyarázatok. Szakfolyóirat. Szerkeszti és kiadja *Garzó Gyula*, békés-gyomai egyik lelkipásztor. Immár a 13-ik évfolyamot kezdi meg ez évben. Garzó Gyula e nagyérdékű és értékű vállalatával. Most előttünk a mult 1892—3-ik évről az utolsó, a szeptember—decemberi kettős füzet fekszik, melyben Barla László Károly alsó-segedsi ev. ref. lelkész Márk XIV.66-tól 6 magyarázatban az evangyéliom végéig megy, Könyves Tóth Kálmán debreczeni lelkész pedig folytatolag 17

szemelvényt közöl az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvből. A ki főként ez utóbbi egyházi írónknak meleg egyháziasságát, kitűnő tollát ismeri, az el fogja mi nekünk hinni, hogy e kettős füzet méltólag csatlakozik az előbbiekhez. De viszont Barla Szabó Károlytan is az Úr evangéliomáért melegen lelkesülő, a biblia aranyigazságait hatalmas erővel kibányászni tudó egyházi írónkkal ismerkedünk meg e füzetben. Melegen ajánljuk e vállalatot lapunk olvasóinak, mint a melyben a gyakorlati bibliamagyarozat minden nemével jól megismerkedhetünk, még pedig egyházunk lelki javaiért buzgó, lelkes egyházi férfiak írói közvetítésével. Előfizetési ár egész évre 4 frt; az előfizetés egész évre kötelező, de fél- vagy negyedévi részletekben is beküldhető.

A „Téli Ujság“, melyet, immár 14-ik évfolyamában, *Budai János* ev. ref. segédlelkész szerkeszt Békésen, e télen már 7. számban jelent meg. Dicsérjük a fiatal szerkesztőt, ki, mint látszik, odaadó szeretettel csügg a reá bízott feladat lelkiismeretes, hűséges elvégezésén, a mennyiben e vallásos kis néplap valóban jó, minden ízében bibliai és keresztyéni irányú tartalmával teljesen megfelel a hozzá fűzött várakozásoknak s ez évben is a régi jó barátunk mutatja magát. Minden egyes számában egy-egy képet, (a 7-ik számban néhai Miklóssy Mózesét), közöl mindig találó, jellemző leírásai, mely mellett más, népies hangon tartott cikkek, költemények és vegyes közlemények élénkítik e lapot. Ismételten ajánljuk ez olvasó kis ujságunkat a lelkész, tanító, presbyter urak s általok protestáns családaink figyelmébe. Megjelenik december, január és február hónapokban minden szerdán, összesen 13 számban. Egyes szám ára 2 kr. Megrendelhető Hornyánszky Viktor könyvkereskedésében, Budapesten.

A reformáció befolyása a skót jellemre. Irta James A. Troude, fordította Baráth Ferencz. Budapest. Kókay Lajos könyvkereskedése. Ára 20 kr. Rendkívül érdekes tanulmány, melyet a szerző, ki korunkban a legkiválóbb történetíró, Edinburgban 1865-ben tartott. Érdekesen jellemzi a hírneves szerző magát a reformációt s a skót nemességek, középrendnek az iránti magatartását s annak jellemfejlesztő erejét. Kivonatolni e felolvasást csaknem lehetetlen. Melegen ajánljuk megszerzésre és elolvasásra.

A „Vasárnapi Ujság“, e föltétlenül elsőrangú képes lapunk, nagyon megérdemli tőlünk is, hogy róla hasábjainkon olykor-olykor megemlékezzünk. Négy első száma van most előttünk, melynek gazdag tartalmából a következő cikkeket s képeket emeljük ki. Jókai mindjárt az első számban „Nazli-Hánem, egyiptomi herczegnő“ címmel egy elbeszélést kezd meg; ugyanott Verne Gyulától „Várkastély a Kárpátokban“ cz. a Huszár Imre fordításában egy magyar tárgyú regény kezdődik. A két hírneves író művei nem szorulnak ajánlgatásunkra. Érdekes vita foly e számokban dr. Gáspár Ferencz utazó és Hermann Ottó között, az előbbinek Ceylon szigetéről adott leírása némely tételeire vonatkozólag. Petőfi születésének 70 éves fordulója alkalmából több cikk és kép örökíti e számokban az ő emlékezetét. Az Országos Iparegyesület félszázados jubileumáról, a M. Tud. Akadémia emléktáblájáról, az oláh trónörökös és az edinburghi herczeg leányának, valamint Albrecht württembergi herczeg és Margit Zsófia főherczegnőnek egybekezeléséről szintén érdekes leírásokat olvashatunk és sikerült

képeket láthatunk e lapokon. Ott vannak még a többek közt Nagy Lajos magyar, Wladislaw Jagello és Kázmér lengyel királyok, Hedvig lengyel királyné képeik is. Az elsoroltakon kívül sok más tanulságos cikk és sikerült költemény teszi még igen értékessé e lapot. Minden számban ott szerepelnek még a következő rendes heti rovatok: Irodalom és művészet; Közintézetek és egyletek; Mi Ujság; Sakkjáték; Képtalány. A *Vasárnapi Ujság* előfizetési ára negyedévre 2 frt, a *Politikai Ujdonságok*-kal együtt 3 frt. Megrendelhető a Franklin-Társulat kiadóhivatalában (Budapest, egyetem-utcza 4. szám.) — Nagyon szívesen ajánljuk, főként mint prot. családainknak régi jó ismerősét, a V. U.-ot megérdemlett figyelembe és pártfogásba.

Külföldi apróságok.

Londonban a legutóbbi orientalista-gyűlésen Boscawen angol régész, igen fontos leletről tett jelentést. Ő ugyanis, mint ezt a külföldi egyházi lapokból olvasuk, nyomozásai közben olyan ősrégi kőlapokra bukkant, a melyeken az egykorú feljegyzések, a zsidóknak a babilóni fogságból való visszatérésöknél mintegy másfélszáz évvel régebbi időből erednek. Ezek szerint Jeruzsálem úgy van feltüntetve, mint papi királyok által kormányozott szent város: továbbá Ábrahámnak Melchisedekkel való találkozása és az előbbinek Káldeából történt kivándorlása úgy van előadva, mint a hogy azt Mózes leírja. E kiváló jelentőségű lelet tehát ismét egy újabb bizonyíték az ó-testamentomi kútforrások történelmi megbízhatósága és igazeredetősége mellett, melyet az újabb negatív kritika sokképen próbál ostromolgatni, de természetesen maradandó siker nélkül.

Bécsben az ott alakult methodista gyülekezet nem kis zavarba jutott. Gautsch kultuszminiszter ugyanis a methodista istentisztelet tarthatását bizonytalan időre felfüggesztette, azt adván okul az ez irányban tudakozódó tudakozódó angol nagykövetnek, hogy az egész methodista ügy az osztrák és magyar kormány részéről megfontolás tárgyává tétetett s megoldása folyamatban van. A jámbor hívő atyafiak most már nagy türelemmel s reménnyel várják az időnek ama teljességét, a midőn Istent háborítatlanul és vigassággal imádhadják a gyülekezetben.

Szintén *Bécsből*, noha utólagosan értesültünk a felől, hogy *Tardy Armin*, a theologia doktora és ref. fő egyházi tanácsos, ki az egyház és iskola körül már teljes negyed század óta elévülhetetlen érdemeket szerzett, mult évi november hó 18-án érte meg fő egyház-tanácsosi működésének 25 éves jubileumát. A jeles férfunak, a ki az ő magyar eredetére mindig nemes önérettel hivatkozik, s a ki Bécsben tanuló theologusaink iránt valódi atyai jóindulattal szokott viseltetni, mi is őszinte tiszteletünk kifejezése mellett kívánjuk, hogy az egyházi közigazgatás és irodalom munkatérén az Urtól nyert drága talentumainak mértékéhez képest, még ezentul is számos éven keresztül sikeresen sáfarkodhassék.

Olmützben és az érdekelt katolikus körökben mindenütt sokat beszéltek és beszélnek még ma is dr. Kohn érseknek zsidó eredetéről. A dolog úgy áll, hogy Kohn érsek nem született — zsidó, az apja sem az volt, hanem már a nagyapája Ábrahám ivadéka volt s egy keresztyén hajadon szép égő szeméiért keresztelkedett meg, a kit aztán nőül is vett. Kohn megválasztásában egyébiránt a jézsuiták fekete seregének furfangja győzedelmeskedett a tisztességesebb gondolkozás felett.

Chicagóban az amerikai Egyesült Államok, a folyó év nyarán nagyarányú világiállítást rendeznek s ezzel egyidejűleg és kapcsolatosan világra szóló vallási kongresszus is tartatik ott, melyen a pozitív vallásrendszerek legkiválóbb jelenkori tudósai részint szabad előadásaikkal, részint felolvasásaikkal fognak részt venni. Lesz ott brahmanista, buddhista, mohamedán, zsidó, keresztyén, és általában véve gondoskodva van arról, hogy mindenféle vallási árnyalat és irányzat igazolhassa s feltüntethesse azt, mit tett az emberiség közjavanak előmozdítása érdekében. Ez alkalomból számos imatermet, gyűléskezési helyiségeket építettek s rendeztek be már eddig is és az előkészítő munkálat még folyvást tart. Az egyetemes végrehajtó bizottság elnöke dr. Barrows lelkész, tagjai pedig a legbuzgóbb és legtekintélyesebb egyházi férfiak, a kik között nem utolsó helyen olvasható Hirsch rabbi neve is. — Miután ilyen jellegű gyűlés idáig még nem létezett, az érdeklődés világszerte igen élénk a terv mi módon leendő sikerülése iránt. Hazánkból tudunkkal Szász Károly püspök és Dr. Erdős József, Balogh Ferencz és Szóts Farkas theol. tanárok nevei fordulnak elő, az európai ev. ref. egyházak részéről feltüntetett bizottsági kültagok között. Személyesen ugyan egyikök sem vesz részt azon a kongresszuson, de legalább magyar reformátusok neve, életrajza és arcképe is szerepelni fog a kiállítási emlékkönyvben. ○

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Debreczeni főiskola.** Tóth József tanártársunk, debreczeni főgymnasiumunkban 40 év óta a mathesis érdemes tanára, f. hó 25-én töltötte be élete 70-ik évét, s e különben is nagy és emlékezetes napját tanítványainak és tanártársainak tetteiben kimutatott hálás kegyelete és szeretete még nagyobbá és emlékezetesebbé tette reá nézve. A mint e napon d. e. 11 órakor a főgymn. 8-ik osztályba belépett Tóth József, dörgő éljenzéssel fogadta őt az ifjúság s Kovácsi Kálmán előlépett és ez alkalomra írt jubileumi ódáját szavalta el, melyből fényesen kisugárzott az ifjúság szeretete és lelkesedése tanárja iránt. Az óda után egy kékselyem párnán gyönyörű ezüst koszorút nyújtottak át Tóth Józsefnek. A koszorú szalagján „70 és 40 év” felírás fölött e shakespearei idézet van: „Hálátlan az, ki vesz, de mit sem ad”, az alsó szalagon pedig: „A 8-ik gym. ifjúsága.” A 70 éves tanár megaláztatva vette át az ifjúság szeretetének e szép zálogát s következő beszéddel válaszolt: „Sokkal kisebbnek érzem magamat, mintsem kellőképen tudjam megköszönni ezt a hálát, de hisz az ilyen megaláztatás pillanatban nem is lehet szavakba önteni az érzelmeiket, mert meglepő egy ilyen szerény munkásságú tanár életében e kitüntetés. Ha visszagondolok ifjúságom küzdelmeire és kötelességem hív teljesítésére, e pillanatban megjutalmazva érzem magamat. Nem tagadom, hogy ifjúságomban nekem is megvoltak az ábrándjaim — s megvolt az a vágyam, hogy az ifjúság irodalmilag is haladjon nyomomban, de elődöm, az a kitűnő zseni, kinél nagyobbát én még nem ösmertem, példájával inkább arra tanított, hogy a szóbeli előadás a tanárnál a legfontosabb, mert az ő irodalmi működése sem termette meg a fellő sikert. En tehát szívemre tettem a kezem, mint az első szerelmes, és lemondtam ábrándjaimról, vágyaimról, s azt tettem fel magamban, hogy tárgyammat, a mathesist teljes erőmből fogom művelni és az ifjúságot közvetlen előadás által vezetni, tanítani és kedveltetni

meg a mathezissel. Önök ösmernek, hogy az a főczélom, mikép a mathesisben *tiszta* főket neveljek. — E mellett, azt is jól tudják önök, hogy mindig magyar akartam maradni, úgy tettben, mint szellemben és előadásomban is. Fogadják e kitüntetésért forró hálámat; e jelenetet soha-soha nem fogom elfeledni. Adjon Isten önöknek erőt, egészséget, legyenek olyanok, ha szerénység nélkül szabad szólanom, mint én voltam, — mert higyjék meg azt nekem, hogy a melyik ember a maga szakmáját nem költői lelkesedéssel műveli, az mindig közönséges marad. Én mindent annak köszönhetek, hogy költői lelkesedéssel igyekeztem felkarolni tárgyammat. Isten éltesse önöket!” Kitörő éljenzések között szorított kezet az ifjúság szónokával Tóth József, aztán moslyogva jegyezte meg, hogy ebben a magasztos pillanatban csak hadd pihenjen a száraz mathesis. Azután az ifjúság éljenzése közt hagyta el a tantermet. A tanárkar pedig déli 12 órakor kereste föl magánlakásán az ünnepeltet, kit szívélyes, meleg szavakban Tüdős János főgymn. igazgató üdvözölt. — Öszinte szívvel csatlakozunk mi is mindazon jó kívánatokhoz, melyekkel e napon a mi tisztelt és szeretett tanártársunkat tanítványai, tanártársai, jó barátai, ismerősei elhalmozták. Kívánjuk, hogy az a jó Isten, a ki őt eddig, az ó-szövetségi életkor első határvonaláig, erőben, egészségben, meleg szívre valló drága jó kedélyben elvezette, tartsa még meg sokáig közöttünk, büszkeségére főiskolánknak, örömünkre mindannyiunknak, kik tőle pályánk iránt csak lelkesedést tudunk és tudunk tanulni. Eljen sokáig! Ad multos annos!

— **A vallás és közokt. m. k. Miniszter** 1893. évi jan. 13-án Debreczen sz. kir. város polgármesteréhez a következő rendeletet intézte: A debreczeni tankerületi főigazgatónak m. é. decz. hó 31-én 1783. sz. a. kelt felterjesztéséből arról értesültem, hogy Debreczenben az ottani tanuló ifjúság koresolyázása és úszása — mely testedző gyakorlatokra kiváló sulyt fektetek — nem csak azért ütközik nehézségekbe, mert ott helyt a koresolyázó egyesület nem működik, s koresolyázásra és úszásra alkalmas folyó vagy állóvíz nincsen, hanem mert a Margit-fürdő és jégpálya tulajdonosa, kivel a nevezett főigazgató tárgyalásokba bocsátkozott, aránylag oly magas használati díjt követel, mely a szegényebb tanulóknak lehetetlenné teszi a testi nevelés e fontos nemeit rendszeresen gyakorolni. Ily körülmények közt kénytelen vagyok Debreczen sz. kir. város közönységét felkérni, hogy az ügyet kezeibe vegye, és kedvező megoldásának módját ejtse. Nevezetesen felhívom Czímedet, hogy a debreczeni tanker. főigazgató közbejöttével a helybeli tanintézetek — állami főreáliskola, kath. gymnasium, ev. ref. főgymnasium, kereskedelmi akadémia stb. — tanuló ifjúsága részére koresolyázó és játszó tér kijelöléséről és átadásáról, nem különben — minthogy értesülesem szerint épen most folyik a tárgyalás egy részvénytársasággal a városnak vízvezetékekkel leendő ellátása ügyében — egy uszóiskolának való hely átengedéséről és berendezéséről gondoskodni sziveskedjék. A tanuló ifjúság száma már csak a fent említett 4 intézetben is elérvén az 1200-at, megérdemelné, hogy a város az ő javára meg hozza a kellő áldozatot ezen irányban is, azon jövedelemnek némi kárpótlásául, melyet ily nagy számú ifjúság a városnak biztosít. — Hiszszük és óhajtjuk, hogy a nemes város, méltányolva a főigazgató és miniszter intenczióit, mielőbb fog módot találni arra, hogy a jelzett fontos intézmények rövid idő alatt megvalósíttassanak.

— **A klerikalizmus zsoldjába szegődött Pesti Naplóban** egy felszólalás jelent meg, a melyet a Religio is nagy készséggel vesz át, és a melyben Csáky minisz-

terrel szemben az bizonyítatik, hogy a Szent-István király napjának megünnepléséről szóló Trefort-féle rendelet is oly dologban intézkedett, melyben törvény volt, és mégis visszavonatt, mert hiszen II. András 1222. évi híres decretuma Szt. István király napjának évenkénti megünneplését elrendelte. Tehát nem állhat meg Csáky miniszter okoskodása, mely szerint az a rendelet visszavonható volt, mert oly dologban intézkedett, melyben törvény nem volt; de az elkeresztelési rendelet nem volt visszavonható azért, mert ezáltal a kormány egy létező törvény végrehajtását akarta. Valóban meglepne minket a szándékolt czáfolatban nyilatkozó vakmerőség vagy tájékozatlanság, ha arról az oldalról az effélékhez annyira hozzá nem szoktattak volna. Tudni kellene ugyanis a felszólalóknak, hogy az arany bulla I. cikkében tulajdonképen nem Szt. István király napjának megünnepléséről, hanem a sérelmek orvoslása, peres ügyek eldöntése, panaszok meghallgatása és törvények alkotása végett évenként tartandó országgyűlésről van szó, a mely az akkori viszonyokhoz képest törvényhozó és egyuttal bírói gyülekezet volt s a melynek jelentősége a nemesség szabadságának s befolyásának biztosítása szempontjából van. Ezek az u. n. *dies soleunes, törvénynapok*, a melyek előbb nem is Szt. István, hanem Nagy-Boldogasszony napján tartattak, és a hol a király nem annyira ünnepelni, hanem igazságot szolgáltatni jelent meg. Nem vallási, hanem inkább alkotmányi jelentősége van tehát a híres decretum e cikkének, a miről meggyőzhetne volna a felszólaló az olvasókat, ha épen ezt nem akarta volna elkerülni, az idézett cikk elhallgatott részének közlése által, a melyben azt mondja a király: „et si nos interesse non poterimus, *palatinus* procul dubio ibi erit pro nobis et *vice nostra causas audiet, et omnes servientes qui voverint, libere illic convenient.*” Ebből világos az összejövetel célja, hogy t. i. ott a király vagy helyette a nádor az ügyeket meghallgassák s minden nemes szabadon megjelenhessen. Ennek a törvénynek a végrehajtásául tekinteni a Trefort-féle Szt. István rendeletet csak teljes tájékozatlanság mellett lehetséges; mert hiszen az végre van hajtva a magyar országgyűlés intézményének fennállása s a király nevében igazságot szolgáló bíróságok működése által. Első István, államalapító nagy király érdemeit nemzeti általános megünneplésre is méltónak tekintjük; de szenteket az emberek között nem ismerjén, Szent-István ünneplésében részt nem vehetünk, sőt arra kényszeríthetők nem is vagyunk, mert az 1868: 53. tcz 19 §-a szerint „*egyik vallásfelekezetek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeleiek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák.*” A dolog tehát úgy áll, hogy Trefortnak azért kellett visszavonni rendeletét, mert *törvénybe ütközött.* B.

— **A pápa** a f. hó 16-án tartott titkos consistóriumban egyszerre 14 bibornokkal erősítette fejedelmi tanácsát. Ez alkalommal kreálta bibornokká *Vaszary Kolozs* esztergomi érseket is, egyedül őt az osztrák-magyar monarchiából. Kívánunk neki több szerencsét a hirhede „pax,” a béke munkálásában s erősebb ragaszkodást a magyar állam és a magyar kath. egyház külön érdekei iránt.

— **A debreczeni Énekes könyv.** Hellebrant Árpád akadémiai alkönyvtárnok a múlt nyáron végzett könyvtár-búvárlati utjában nagybecsű és Debreczent első sorban érdeklő magyar irodalmi emlékre akad, melyet most a M. Tud. Akadémia facsimile kiadásban szándékszik közrebocsátani. A rendkívül érdekes unicum teljes címe: „*Enekes könyv melyből szoktanac az*

Urnac Diczeretet mondani, az anya szent egy házban es keresztyeneknek minden gyülekezetiben, mostan vobban egben szedegettetott, Sz. Gergel általa meg emendálttatott. Psalmo C. XLIX. Diczeretet mondgyatok az Istennek az szenteknek Gyülekezetiben. Debreczembe Nyomtatatta Komlos Andras. An. M. D. LXIX.” 14 iv. Szerzője, jobban mondva szerkesztője. — mint a czimből látható — Szegedi Gergely debreczeni iskolamester, majd Kálmáncsehi S. Márton halála után ugyanitt lelkész volt. Érdekes combinatiókra ad alkalmat az, hogy ez már újabb kiadása egy még régebbi Énekes könyvnek. Lehet, hogy már előbbi kiadását is Szegedi rendezte, vagy talán ez csak a Kálmáncsehi Énekes könyvének újabb kiadása, mindezek eldöntése természetesen még a kritika feladata marad. De már eddig is sok érdekes irodalomtörténeti kérdésre adott e ritka fölfedezés feleletet. Most már tudjuk, hogy az Akadémia könyvtárának csonka Énekes könyve, a kolozsvári Erdélyi Muzeum-egylet s a Nemzeti Muzeum töredékei, az 1579-iki, 1591-iki, 1592-iki s ennek számos kiadásai mindannyian a Szegedi Gergelyének későbbi kiadásai stb. Ennek facsimile kiadására hirdet most az Akadémia előfizetési felhívást. Közöljük belőle a következőket: „Ha Debreczen érthető lelkesedéssel fogadhatja régi egyházi életének eme dicsőségére való maradványát, nem lehet csekélyebb azok érdeklődése sem, a kik a nemzeti irodalom ügyét általánosabb szempontból tekintik s az iránt, a mit a magyar szellem majd negyedszáz évvel ez előtt a zsoltárok s hymnusok magyar versekbe foglalása s eredetiek szerzésére irányzott törekvése által, az egyházi költészet mezején felmutathatott, vonzalommal s figyelemmel viseltetnek.” A kiadás gondozását az Akadémia Szilády Áron és Hellebrant Árpádra bízta. Egy példány aláírási ára 2 frt. A könyvkiadó vállalat pártolói részére 1 frt 50 kr. (D. L.)

— **Jubileum.** A kánor-jánosi-i ev. ref. gyülekezet köztisztelőben álló lelkésze, n.-károlyi egyházmegyei esperes, *Segesvári József*, a múlt 1892-ik évben töltötte be lelképásztorkodásának 25-ik évét. Ezen körülményt a k.-jánosi-i egyház minden szép és nemes iránt fogékony keblű hívei arra használták fel, hogy szeretett lelkészöknek, negyed századon át apostoli buzgalommal teljesített áldásteljes lelképásztori munkássága elismerésül, karácsony innepén, az istenitiztelet végeztével, egy szép babékoszorút nyujtottak át. A koszorút az egyház érdemes főgondnoka, Csujá Imre meleghangon tartott szép beszéd kíséretében adta át, mire az ünnepelt lelkész megható szavakban fejezte ki köszönetét. Még előbb, a n.-károlyi ev. ref. egyházmegye tanítói kara egy diszes biblia átnyujtásával tette emlékezetessé tisztelt esperese lelkészkedésének 25-ik évét. Tövises pályánkon ritkán találkozunk az őszinte elismerés jeleivel. A „mi munkásaink” a közügy terén hosszas éveken át kifejtett önzetlen munkásságukért elsőben tiszta öntudatukban s aztán azoknak az elismerésében találják fel jutalmukat, kik e működés buzgalmát közelről látják, ismerik. Nem is vágyunk mi többre... Azért, midőn az igaz érdem elismerésének ezen tiszteletre méltó nyilvánulását, tőlünk nem függött véletlen miatt ily elkésve feljegyezzük, szivünkben kívánjuk az ünnepelt lelkésznek, hoay általán ismert igazi lelképásztori munkásságát, változhatlan e-össégben, sokáig folytathassa!

— **A tanügyi rovatban** közölt felhívást ajánljuk a tisztántuli ref. tanáregyesület központi választmányának szíves figyelmébe. Az országossá vált tanári mozgalomra vonatkozó egyszerű véleményilvánítás is súlylyal birhatna ily tekintélyes tanári kör részéről. Aztán a mi

tanárainknak is akad tenni valójuk anyagi helyzetük javítása körül. Közös akcióval kellene a fentartó testületek érdeklődését ez égető kérdés iránt ébrentartani s meggátolni azt, hogy még hátrább maradjunk a nehéz versenyben.

— **A miskolczi ref. főgimnázium** építkezésre 50,000 frtot, azonkívül pedig évi 11,000 frt államsegélyt eszközölt ki a kormánytól; a miről örömmel veszünk tudomást azon reményben, hogy ekként lehetővé vált e nevezetes ponton levő tanintézetünkre nézve az, hogy minden kifogason felül emelkedjék.

— **A budapesti Prot. Egyh. és Isk.** Lap a debreczeni plébános dr. Wolafka vál. püspök aláírásának kérdéséről megemlékezően, a következőket mondja: „Nagyon jól teszik a debreczeni atyafiak, ha óvakodnak a sok pénzbe kerülő kegyurságtól s a folyton erősödő pápista befolyásnak ilyen eszközökkel is ellene állanak. Vajha a debreczeni egyházi előjáróság az evangéliumi hit-élet hathatósabb gondozásával belsőleg is gondosabban erősítgetné Sionunkat, melyet a legutóbbi statisztika szerint Debreczenben a pápistaság, a baptizmus és hitközöny lelekszámra nézve oly aggasztólag megtépászt? Vagy talán azt hiszik, hogy a nagytemplom és a nagy kollegium magokban véve elég hitterjesztő apostolok és hittérítő apologeták?” Mi ugy tudjuk, hogy e bajokat az illetékes közök is eléggé érzik s igyekeznek is azokon segíteni. Nézetünk szerint, a bajok gyökeres orvoslásának egyik akadálya a szervezetlenség; másik pedig a tisztán egyházi és vallásos szempontoknak és érdekeknek gyakran idegen tekintetek által való háttérbe szorítása egyházunk életében, a mely felettébb alkalmas arra, hogy az egyházhoz való ragaszkodást gyengítse, sőt egyeseket az egyháztól elidegenítsen. Ez akadályokat kellene elhárítani, a minek bekövetkezését reméljük is.

— **Bizony Tamás**, a miskolczi egyháznak volt főgondnoka s a ref. gimnáziumnak közel 30 éven át buzgó és avatott kormányzója, f. január 19-én 81 éves korában elhunyt. Egyházunk egy kiválóan lelkes és tevékeny tagját veszíté el benne. Fia Ákos, a miskolczi ügyvédi kar egyik legjelesebb tagja s a tisztánref. ref. egyházkerület ügyésze.

— **Adományok néhai Révész Bálint püspök szellemi emlékére.** (Folyt.) A *bihari* egyházmegye már közölt kimutatása 51 frt 54 kr. Biró János örvendő lelkész 7 frt, Mikó Albert turai 2 frt, Nánássy Imre m.-telki 10 frt, Turkevei egyház (Debr. Prot. Lap útján) 10 frt, Debreczeni egyház 552 frt 40 kr. Összesen 632 frt 94 kr. A már kimutatott szatmármegyei gyűjtéssel 116 frt 54 krral együtt 749 frt 48 kr. (Folyt. köv.)

— **Lapunk** jelen számához, mellékelve megyszét: „*Árjegyzék Paczelt János mag- és virágkereskedéséből* Debreczenben, Kistemplom mellett, bazar épületben. Kertészete és virágtelepe Debreczeni István Gőzmalom-Társulat kertjében (N.-Péterfia-utca végén, kis vasútállomás).” — Ajánljuk e jól berendezett üzletet lapunk olvasóinak figyelmébe.

TARTALOM-JEGYZÉK: Főpapok haza. Dr. Bartha Béla. — Tereza: Augustin megtérése. Dézsi Lajos. — Tanügy: Tanügyi tervezetek. Dr. Öreg János. — Tiszántúli ev. ref. gimnáziumaink az 1891. 2. tanévi értesítők alapján. Sinka Sándor. — Adatok a debreczeni ev. ref. főiskola köréből. — s. — Felhívás a nem állami tanárokhöz. Kardos Albert. — Irodalom. — Külföld. — Különfélek. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a halál által megüresedett istváni-i lelkészi állomásra.

Fizetése az 1892—3-ik évi kivetés szerint a természetben való lakáson kívül búza, széna, fa, föld és stolarékban 785 frt.

A földek adóját díjlevél értelmében az egyház fizeti.

Megválasztandó első évi fizetésének felét a stóla kivételével előde családjának tartozik adni.

A lelkészi gyámintézet kötelezett tagja. Hivatalát április 23-án foglalja el.

A kellőleg felszerelt pályázati kérvények február hó 18-ik napjáig nt. *Szarka Boldizsár* esperes úrhoz — Vetés u. p. Szatmár — adandók be.

Debreczen, 1893. január 27.

A püspök helyett s megbízásából

TÓTH SÁMUEL

egyházkerületi főjegyző.

PÁLYÁZAT.

A hajdú-nánási ev. ref. népiskolánál az V-ik és VI-ik leányosztályok tanítónői állomása lemondás folytán megüresedvén: ezen állomásra az ev. ref. iskolaszék f. évi február 15-éig bezárólag pályázatot hirdet. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanítónők. Az állomás jövedelme az első évben, mely bevett szokás szerint próbaévnék tekintetik, 500 frt; ennek leteltével fog a megválasztott a kellő eredmény felmutatása után az egyháztanács által állandósíttatni, a mitől fogva fizetése évenként 600 frt lesz, mely évnegyedes részletekben az egyh. pénztárból fizettetik. Köteles a megválasztott az V. és VI-ik leányosztályoknál az egyházkerület által megállapított A) tanterv szerinti tananyagot, valamint a női kézimunkát tanítani s állomását folyó év márczius 1-én elfoglalni. Pályázók kellőleg felszerelt okmányaikat a fentírt időig *Benkő Lajos* lelkész és iskolaszéki elnökhöz nyujtsák be.

Hajdú-Nánáson, 1893. január 17.

Benkő Lajos

ev. ref. lelkész.

Málha Imre

főgondnok.